

Od individualnih kompetencija do kompetentnog sustava u kontekstu različitosti i nepredvidivosti

Michel Vandebroek
Profesor na Odsjeku za socijalni rad,
Sveučilište u Ghentu,
Belgija

Tekst preveo: Damir Molnar

Michel Vandebroek

Na početku mi dopustite da se prvo osvrnem na kontekst koji danas prevladava u predškolskom odgoju i obrazovanju. To je kontekst obrazovanja temeljenog na *dokazima* (*evidence based education*)¹. Uistinu živimo u svijetu nevjerojatnih paradoksa. Što je društvo složenije i kaotičnije – zbog globalizacije, ekonomskih problema i sve veće raslojenosti – to sve više ljudi misli da će znanost spasiti svijet. Da nam trebaju dokazi i potvrde koji će

¹ *Evidence based practice označava praksu koja se temelji na rezultatima istraživanja, najčešće kvantitativnim. Ovakva praksa zahtijeva od praktičara da implementiraju pristupe i tehnike rada temeljene na rezultatima istraživanja* (Sackett, Straus, Richardson, Rosenberg & Haynes, 2000.) i donosi 'tehničko' rješenje na izazove u praksi (Rampton 1995.). (op. ur.)

Michel Vandebroek istražuje što koncept megarazličitosti može značiti u praksi i na koji način ovaj kontekst predstavlja novi izazov politici profesionalnog razvoja. Nema sumnje da profesionalci doista trebaju temeljno znanje i određene vještine. No na ove nove izazove koji prate promjene u kontekstu megarazličitosti ne može se odgovoriti samo s više znanja i vještina. Umjesto toga, poželjnom ustanovom ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja smatrat će se ona koja će se odmaknuti od razvoja individualnih kompetencija odgajatelja i usmjeriti se na razvoj kompetentnog sustava koji profesionalcima omogućuje da rade u uvjetima nepoznanica i nepredvidivosti.

nas voditi kroz ovaj zbrkani svijet. No, mi uistinu imamo dokaze, i to u našem vlastitom području rada.

Prvo, dokaze dobivamo od neuroznanosti. Nema sumnje da je to prava znanost, ne kao ova naša društvena. Neuroznanstvenici nam tvrde kako se moždane sinapse razvijaju u ranoj djetinjstvu i da je to stoga razdoblje u kojem se postavljaju temelji za sve buduće učenje. Kažu nam da su prve godine života djeteta, godine u kojima vi i ja profesionalno sudjelujemo, kritično razdoblje. Imamo, između ostalog, i longitudinalna istraživanja. Najpoznatiji projekti su

Perry Preschool, ABC-derianproject i neke Head Start studije u SAD-u. No, i u Europi imamo, npr. englesku EPPE studiju, ili njezinu irsku verziju EPPNI, kao najpoznatije. Također, ima puno drugih primjera u Danskoj, Švedskoj, Njemačkoj, Francuskoj, Nizozemskoj itd. Da ukratko zaključim, većina se ovih istraživanja slaže da rani odgoj i obrazovanje imaju korisne učinke za kasniji život djeteta. Također se slažu kako su ti učinci najvažniji za djecu s rizikom kasnijeg odustajanja od školovanja, te da traju mnogo dulje od predškolske dobi djeteta. Osobno mi je fascinantno da su sva ta istraživanja

došla do istog zaključka, a mi i dalje ustrajemo na istome. Govorim o dva nedavna poziva iz Europske unije, kojoj još mnogo zemalja želi pripadati (ili se s tim nastojanjima bore). Dva su to poziva da provodimo još više ovakvih longitudinalnih istraživanja. Brzorastuće područje istraživanja u ranom odgoju i obrazovanju djeteta su i ekonomska istraživanja. Ove studije koriste longitudinalna i istraživanja mozga kako bi izračunali neke troškove i dobiti. Vjerojatno ste upoznati s *Heckmanovom krivuljom* dobitnika Nobelove nagrade, prema kojoj je povrat na investiciju najveći u ranim godinama. Da rezimiramo: sada imamo značajne *dokaze* iz stvarne i pozitivističke znanosti. Sve zajedno uzevši, čini se da nema nikakve sumnje. Kako bi se itko mogao razumno usprotiviti značajnim i krupnim *dokazima*?

Politika, koja se rukovodi dokazima

Problem ipak nije dovesti u sumnju ovaj dio istraživanja. Treba u sumnju dovesti način na koji istraživanja ove vrste utječu na politiku odgoja i obrazovanja. Ili, još bolje: kako i zašto se politički izbori koje donose ova istraživanja čine neupitnima i zašto se njihovi rezultati ne smiju propitivati. To je ono što istraživači očekuju. Evo jednog primjera. Nedavno, posebno izdanje specijaliziranog znanstvenog časopisa o ranom odgoju i obrazovanju 'Science' (Znanost) rezimiralo je ovaj pravac ekonomskih i longitudinalnih istraživanja. U časopisu se našao i poseban članak, u kojem se

objašnjava kako bi znanstvenici trebali rezultate svojih istraživanja prilagoditi i 'prevesti' kako bi imali više utjecaja na zakonodavce i kreatore politike. Jedan od brojnih savjeta u ovom vrhunskom znanstvenom časopisu bio je i ovaj: nikad ne pokazujte ni tračak sumnje u zaključke svojih istraživanja i zbog toga izbacite sve moguće nijanse potencijalnih sumnji u zaključivanju. Francuzi bi rekli: *Il faut le faire. (To se mora učiniti.)*

No, važnije od svega je da mi u pedagoškoj javnosti ne možemo prihvatiti smjer u kojem je obrazovna politika vođena samo istraživanjima. Nikad ne smijemo pristati da prevladaju ekonomski razlozi. Ako bismo ipak prihvatili da konačni razlog i glavno opravdanje ulaganja u rani dječji odgoj i obrazovanje bude 'povrat na investiciju', što onda slijedi? Što je s *investicijom* kod inkluzije djece s posebnim potrebama? Što ako otkrijemo kako to ekonomski nije isplativo? Što je s *investicijom* u kvalitetnu njegu starih i nemoćnih? Svi ovi primjeri pokazuju kako između znanosti i politike treba biti i treći čimbenik, a to su vrijednosti i etički izbor. Tu, naravno, ulaze i neizbježna neslaganja oko ovih izbora.

Raspoloživost i dostupnost

Naravno, nije sve jad i bijeda. Ili, kako Eric Idle, poznati *filozof* iz britanske komičarske skupine *Monty Python*, kaže: *Uvijek gledajte na vedru stranu života!* Jedan od učinaka do kojeg je ovo kaotično udruživanje neuroznanosti i ekonomije dovelo jest onaj da su mnoge vlade i države sve više zainteresirane za raspoloživost i dostupnost usluga u ranom odgoju i obrazovanju. Prije nekoliko desetljeća to nije bilo tako – na to se, uglavnom, gledalo kao na ispmoć zaposlenim ženama, nešto što prirodno čine žene. Ovaj sustav često je isključivao useljeničke obitelji i nezaposlene. Nasuprot tome, danas su upravo te ciljane skupine one kojima su ove usluge prvenstveno namijenjene i kojima imaju sve veći pristup. Ovo je u nekoliko država dovelo do povećanja investicija u rani i predškolski odgoj. To je iznimna pojava u

vremenima rezanja proračuna i politike ekonomske štednje. Za posljedicu, lako bi bilo o svemu misliti kao o 'humanom kapitalizmu'. Ono što ja vidim u mnogim dijelovima Europe jest to da zagovornici predškolskog odgoja koriste upravo ove 'dokaze' kako bi izbjegli sječu kojom se danas koriste vlade u kreiranju državnog proračuna.

Restriktivne politike

Loša strana svega vidljiva je u nekim državama, gdje je postignuto pravo jedinstvenog pristupa pri upisu u vrtiće. Kao primjer navodim flamansku zajednicu u Belgiji, u kojoj živim i radim. Ovdje je omogućen jedinstven i besplatan pristup vrtićima svoj djeci od 2,5 godine nadalje. Brojke pokazuju da su, iako postoji gotovo univerzalan pristup i upis u vrtiće, djeca iz siromašnih obitelji, te etničkih zajednica, češće odsutna iz vrtića nego djeca iz dobrostojećih obitelji. Zakonodavci i kreatori politike znaju sve o katastrofalnim rezultatima PISA istraživanja, koja pokazuju da je školski uspjeh u neprihvatljivo velikom postotku određen društveno-ekonomskim statusom roditelja školske djece. Stoga opravdano brinu zbog činjenice da su upravo djeca koja češće izostaju iz vrtića ona koja kasnije češće padaju razred ili odustaju od škole. Poduzete su brojne mjere obrazovne politike, a jedna je da roditelji moraju vratiti novčani dodatak koji primaju za vrtić ako dijete prečesto izostaje. Jedna druga mjera određuje da roditelji djece kojima holandski nije materinski jezik i koja često izostaju iz vrtića, moraju polagati jezični test iz holandskog prije nego se upišu u osnovnu školu.

Poželjnost?

Dvije su stvari ovdje fascinantne. Jedna, da je dobna granica za obveznu osnovnu školu snižena, posebno za djecu imigranata. Snižavanje dobne granice za polazak u osnovnu školu u mnogim je zemljama politička tema o kojoj se stalno raspravlja. U praksi to za roditelje koji žive u teškim

ekonomskim prilikama znači da ih se diskriminira. Također znači da se problem vidi kao isključivo roditeljski problem, jer ne šalju djecu u školu. Problem se vidi kao obiteljski, a ne školski ili vrtički. To ukazuje na činjenicu da je jedno ključno pitanje nestalo s dnevnog reda: kakve odgojno-obrazovne ustanove želimo za našu djecu? Tko ima pravo pitati i raspravljati o ovom problemu?

Istina, ovaj problem ima i svoje naličje. Naličje ovog problema jest da je ono što bi rani odgoj i obrazovanje trebao biti – unaprijed određeno. Unaprijed je određeno kakvi bi mogli biti krajnji ishodi ovog obrazovanja, u vidu pripreme djece za školu. Ili preciznije, pripreme za vrlo određeni oblik školovanja i škole – za prosječnu djecu. To, naravno, znači da su kurikulumi sve više i sve uže definirani. Velika Britanija i njihova temeljna faza ranog obrazovanja (*early years foundation stage*)² sasvim su dobar primjer. Još jedan uvjerljiv primjer je promjena terminologije u definiranju ranog odgoja i obrazovanja u različitim OECD izvješćima, npr. *Starting Strong Reports II*.³ i *III*.⁴ Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) u svojem izvješću iz 2006. godine zagovara termin *otvorenog kurikuluma*, kojim se omogućuje trajna rasprava roditelja i lokalne zajednice o tome što bi kurikulum za njihovu djecu trebao sadržavati. Zadnja verzija iz 2012. godine vrlo elokventno zagovara promjenu u terminologiji kao 'alatu za postizanje kvalitete'.

Kad se radi o roditeljskoj uključenosti, ona se definira ovako:

Roditeljski angažman, kao i onaj lokalne zajednice, sve više vidimo kao važnu polugu u obrazovnoj politici, kojom se poboljšava zdrav razvoj djeteta i njegovo učenje. (...) Roditeljska uključenost – posebno u osiguranju kvalitetnog okruženja za učenje kod kuće uz kontinuiranu

komunikaciju s osobljem vrtića – snažno je povezana s djetetovim kasnijim uspjehom u školi, uspješnim završetkom srednje škole, socio-emocionalnim razvojem djeteta i njegovom uključenosti u društvo (OECD, 2012: 12).

To znači da su ovdje roditelji uključeni ne toliko zbog demokratskih razloga, već kao instrument postizanja razvojnih ciljeva koji su određeni bez njihovog sudjelovanja u njihovu kreiranju.

Prethodno definirani profesionalci

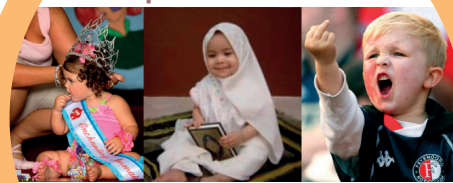
No, isto vrijedi i za odgajatelje i pedagoge. Kad su odgojno-obrazovni ishodi prethodno definirani, a sukladno tome i odgovarajući kurikulumi, to znači da se na odgajatelje i pedagoge gleda kao na tehničko osoblje, koje samo treba izvršiti prethodno zacrtan program. To znači da ima onih koji maštaju o tako dobrim programima koje nikakvi pedagozi ne mogu pokvariti: o kurikulumu tako dobro definiranom, da ga može provesti bilo tko. Rezultat toga je da je profesionalnost definirana kao fiksirana lista pojedinačno akumuliranog znanja, vještina i stavova. Akumulacija ovakvog profesionalizma je, uzročno-posljedično, povezana s kvalitetom ustanove, pa time i s razvojnim ishodima djece. Što to znači za odgajatelje i pedagoge? Da će oni biti krivi ukoliko rani odgoj i obrazovanje ne postigne svoje prethodno definirane ciljeve.

Ovo je bio poprilično dug uvod, da bih došao do srži onoga što želim podijeliti s vama, do profesionalizma u našoj struci. Prva napomena – kad gledamo kako se profesionalnost sve više definira kroz ovo doba kojem su dokazi najvažniji, nevjerojatno je da su profesionalci sami uglavnom isključeni iz rasprava o profesionalizmu. Baš kao što su i roditelji često isključeni iz rasprava o svojoj djeci, tako ni profesionalci nisu uključeni u rasprave o vlastitom poslu.

Super-različitost

Druga je napomena malo složenija. Kako sam već objasnio, pristup temeljen na dokazima vodi ka

Super-različitost

Od monokulturalnosti do bikulturalnosti
Od bikulturalnosti do multikulturalnosti
Od multikulturalnosti do super-različitosti

standardizaciji i uvođenju protokola *Jedna mjera za sve*. Naravno da nitko ne pretpostavlja da su sva djeca jednaka. Čak i najvatreniji pobornik ovog pristupa tvrdit će da se rukovodi zahtjevima i potrebama. No, ipak svi misle da djecu mogu kategorizirati u grupe.

Priznajmo, tako je bilo i 1980-tih i 1990-tih godina, kad su se tek počele usvajati spoznaje o poštivanju različitosti, a često je tako i danas. To je osnažilo bikulturalne, a kasnije i multikulturalne projekte. Vidjeli smo pojavu dvojezičnih knjiga, dvojezičnih odgajatelja i drugog pomoćnog osoblja, koje je pomagalo premostiti jaz dviju kultura i bikulturalni kurikulum, kao npr. program Te Whariki na Novom Zelandu. U međuvremenu su se naši gradovi i građani uvelike promijenili. Na primjer, kad smo započinjali s pilot-projektom u Ghentu u Belgiji, u vrtiću je bilo oko 50% djece belgijskog i 50% turskog porijekla. Obitelji koje danas žive u tom dijelu grada dolaze iz više od 20 različitih etničkih skupina.

U međuvremenu, svjedočimo rastućoj grupi roditelja s imigrantskim porijeklom, koji odbijaju naš bikulturnološki pristup, nazivajući ga diskriminirajućim za svoju djecu. Ti roditelji ne žele da im se djeca smatraju zasebnom kategorijom. Drugi dio naše nebjelačke populacije prosvjeduje zbog tzv. kulturalizacije, koja ustvari predstavlja jaz između bogatih i siromašnih, a ne pitanje rase. To je kontekst koji nazivam super-različitošću. Svjedoci smo nastanka nebjelačke srednje klase u gradovima u unutrašnjosti, no sve više

² Više doznajte na <http://www.education.gov.uk/schools/teachingandlearning/curriculum/a0068102/early-years-foundation-stage-eyfs>

³ <http://www.oecd.org/edu/preschoolandschool/37519079.pdf>

⁴ <http://www.oecd.org/edu/preschoolandschool/49325825.pdf>

raste i broj siromašnih radničkih obitelji, posebno među imigrantima, no ne samo među njima. Ukratko, više o različitosti ne možemo razmišljati kao o zbiru svih tih grupa, već prije kao o vrlo kompleksnoj, nepredvidivoj masi pripadanja i želja, koja se stalno mijenja. To ima i dalekosežne posljedice na stručnjake u ranom odgoju i obrazovanju. Od njih se doista očekuje da sva ta razna pripadanja poštuju i cijene, a da istovremeno osiguraju zajedničko dobro koje ne smije biti reducirano na zbir pojedinačnih želja i aspiracija unutar demokracije. Tako to ispada vrlo zahtjevna, ako ne i nemoguća misija.

Zapitajmo se, stoga – kakvu vrstu profesionalaca u ranom odgoju trebamo da bismo ostvarili misiju sretnog Sizifa, da parafraziram Camusa. Svakako ne onakve kakvi su opisani u gore navedenoj slici (sl. 1). Kao što vidite, ovi radnici na cesti su pojedinačno sposobni za obavljanje svog posla u predvidivom okruženju. Oni postavljaju svoje male branike, kojima vam onemogućavaju da parkirate na pločniku. Na slici vidimo kako su zadovoljni vlastitim učinkom, te da posao čisteći privode kraju i utovaraju materijale u kombi. Uskoro će otkriti da – zahvaljujući svom solidnom radu – nisu u stanju izaći s parkirališta, jer su sami sebe blokirali.

Nepredvidivost

Ono što danas duboko obilježava pedagošku djelatnost u ranom odgoju i obrazovanju, u svom kontekstu super-različitosti, jest nepredvidivost. A ta nepredvidivost može značiti upravo obrnuto od onoga što podrazumijevaju predvidivi ishodi za djecu ili pak stručna usavršavanja koja odgajatelje pripremaju da se nose s nepredvidivostima. Trebamo profesionalce koji će se znati nositi s neočekivanim.

Na početku prezentacije kratko sam vas upoznao s istraživanjima koje smo zajedno proveli s engleskim sveučilištem University of East London, te suradnjom i pomoći brojnih stručnjaka iz raznih zemalja Europske unije. Mnogi od njih su danas ovdje i želim im zahvaliti na podršci i njihovom

Ono što danas duboko obilježava pedagošku djelatnost u ranom odgoju i obrazovanju, u svom kontekstu super-različitosti, jest nepredvidivost.

doprinosu. Govorim o istraživanju CoRe provedenom na zahtjev Opće uprave za obrazovanje i kulturu EU komisije⁵. Prema mom mišljenju, jedan od najvažnijih zaključaka istraživanja CoRe-a jest onaj da kvaliteta ranog odgoja i obrazovanja ne može biti određena kao osobna odgovornost samih odgajatelja, baš kao što ni profesionalizaciju ne možemo gledati kao običan zbir akumuliranog znanja pojedinih odgajatelja.

Kompetentan sustav

Profesionalizacija koju trebamo jest potreba za kompetentnim *sustavom*, a ne akumuliranje novih znanja pojedinih odgajatelja. Naravno da su pojedinačna znanja, osobna praksa (*savoir faire*) i pojedinačne vrijednosti odgajatelja važne. No, podjednako je važna i kompetencija pojedinaca i timova u predškolskim ustanovama. Oni trebaju iznaći prostor i vrijeme u kojem će razgovarati o neočekivanim

⁵ Hrvatsku je u ovom istraživanju zastupalo Pučko otvoreno učilište Korak po korak, a kao istraživačice sudjelovale su Nives Milinović, prof. dr. sc. Jasna Krstović i Helena Burić. (op. ur.)

situacijama u svom radu i time stvarati zajednički duh kojeg Talijani nazivaju 'collegialità'. To također zahtijeva i međusobnu suradnju raznih ustanova. Trebamo stvoriti čitave mreže za podršku ranom odgoju i obrazovanju – ne samo pedagoške mreže, već i socijalnih i kulturnih institucija. Naravno, da bismo to omogućili, trebamo kompetentnost u upravljanju, ali i da zakonodavci i kreatori politika shvate kako je rani odgoj i obrazovanje javno dobro, koje zahtijeva javno financiranje. Nikad nije i neće tržišni princip pridonijeti većoj ravnopravnosti. Otkad je ekonomska kriza pogodila jug Europe, to je još jasnije. Krajnje je vrijeme da naučimo lekciju iz ove propasti tržišta. No, to nije lak zadatak, jer to znači zauzimanje za rani odgoj i obrazovanje, ali ne putem tržišnih i ekonomskih argumenata. Znači zalaganje za nešto zbrkano, nejasno – nešto što tek treba nastati u svom najboljem obliku, a ne nešto što je već viđeno. No, opet, moje je iskustvo da je baš to ono u čemu smo mi pedagozi dobri: raditi nešto teško i skretati s već utabanih staza.

O autoru

Michel Vandebroek je profesor na Odsjeku za socijalni rad Sveučilišta u Ghentu u Belgiji, gdje predaje rani odgoj i obrazovanje i obiteljsku pedagogiju. U kasnim 1990-tima je zajedno sa suradnicima iz nekoliko europskih zemalja osnovao DECET mrežu (Diversity in Early Childhood Education and Training – Različitost u ranom odgoju i obrazovanju i osposobljavanju). Član je Nadzornog odbora European Early Childhood Education Research Association (Europskog udruženja za istraživanje ranog odgoja i obrazovanja) i član je uredništva nekoliko međunarodnih časopisa iz ovog područja. Fokus njegova interesa vezan je uz rani odgoj i obrazovanje i podršku roditeljstvu, uz osobit naglasak na područje različitosti i socijalne inkluzije. Autor je mnogobrojnih članaka, poglavlja i knjiga vezanih uz ove teme, među kojima je *The view of the Yeti* koja je objavljena na engleskom, francuskom, holandskom, grčkom i talijanskom jeziku.